

Tarih Ne İşe Yarar?

Ahmet Şimşek

İstanbul, Kapı Yayınları, 2022, 158 sayfa, ISBN: 978-625-7706-92-6.

Muhammed Haşim BAŞER*

Kitabın yazarı Ahmet Şimşek, lisans eğitimini Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümünde tamamlamıştır. 2000 yılında yüksek lisans ve 2006 yılında doktora tezlerini tarih eğitimi alanında vermiştir. 2010'da tarih eğitim doçenti, 2016 yılında ise profesör olmuştur. Yazar Tarihyazımı Çalıştayını eş başkanı, ISHE (Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu) Düzenleme Kurulu üyesi ve TUHED (Türk Tarih Eğitimi Dergisi) ile Tarihyazımı dergilerinin başeditörüdür. Birçok kitabın da başeditörlüğünü yapmıştır. Şimşek, şu anda İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesinde profesör doktor olarak çalışmaya devam etmektedir.

Kitap giriş, iki kısım ve onların alt başlıklarından oluşmaktadır. Yazar, ön sözde insanların tarihi sıkıcı, seilmeyen bir alan olarak gördüğünden, buna örnek olarak, okullarda tarihin zor ve işe yaramaz bir ders olarak görüldüğünden bahsetmiştir. Kitabı yazarken 5N1K yönteminden yardım aldığına ve tarihin bireyler, toplum ve devlet açısından ne işe yaradığını ayrı ayrı incelediklerine değinmiştir. Bütün bunları yazarken, insanları sıkımayacak popüler bilim dilini kullanarak farklı bir yazım tarzı benimsediğini söylemiştir.

Giriş kısmı III. Mustafa ile ilgili bir hikâye ile başlıyor. III. Mustafa Rusya karşısında ittifak arayışında Prusya'ya da elçi göndermiş ve özellikle astrolog istemesini tembihlemiştir. Çünkü padişah astroloji, fal gibi şeylere aşırı derecede inanmaktadır. Prusya kralı ise kullandığı üç münecimi tavsiye etmiştir: Tarih ve eski insanların tecrübelerinden yararlanmak, talimli bir ordu ve dolu bir hazine. Yazar Prusya kralının bu cevabı sayesinde şu anki Almanya'nın kurulduğunu, başarının tarih ve tecrübeyle sağlanabileceğini

* Lisans Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Tarih Bölümü, İstanbul, muhammedhasim.baser@stu.fsm.edu.tr

söylüyor. Yazar daha sonra Türkiye'deki sınavlarda uygulanan sistemi eleştiriyor. Yazara göre sınav sistemi sebebiyle tarih ezbere mahkûm ediliyor, bu da tarihe karşı olumsuzluk doğuruyor.

Yazar girişin sonlarında bilim alanında yapılan harcamalara değiniyor. “Tarih alanı için AR-GE bütçesi olur mu?” sorusuna da yanıt veriyor. Son olarak kitapta yüz binlerce tarihçinin, sordukları sorularına cevap bulmak için araştırma yaptıklarını, tarihin sandığımızdan daha yararlı olması gerektiğini söylüyor.

Birinci kısımda “Tarih aslında nedir?” sorusuna cevap veriliyor. Yazar, Yahya Kemal'in üç şiiriyle bu soruya yanıt arıyor. İlk olarak tarihin “Akıncılar” şiiri ile fetih ve asker mi olduğunu, ikinci olarak “İtrî” şiiri ile müzik mi olduğunu ve son olarak “Süleymaniye'de Bayram Sabahı” şiiri ile de mimari mi olduğunu soruyor. Ona göre tarih bunların hepsini kapsamaktadır.

Tarih kavramı Türkçede üç farklı anlama gelir. Birincisi, olup biten şeylere tarih denmesidir, buna “yaşanan tarih” de denir. İkincisi, bir konuda uygun şekilde araştırma yapıp bunların yazılma süreciyle birlikte ortaya çıkmış bilgilere denir, buna “yazılan tarih” denmektedir. Üçüncüsü ise zaman birimi olan ve “yıl” kavramına karşılık olarak kullanılan tarihtir.

Tarihin alt dallara ayrılma sebebi, daha kolay araştırılabilsin ve öğrenilebilsin dindedir. Konu bağlamında siyasi tarih, ekonomik tarih; mesleki bağlamda bilim tarihi, hukuk tarihi; milletler bağlamında Türk tarihi, Rus tarihi; bölgeler bağlamında Balkan tarihi, Afrika tarihi ve tarihyazımı bağlamında mikro tarih, sözlü tarih örnekleri verilebilir.

Tarih sadece olaylardan ve kişilerden oluşmaz; yaşadığımız toplumu anlamada, dünyadaki gelişmeleri fark etmede, bugünü daha iyi anlamada ve yaşanan olaylarda daha düzgün perspektifler geliştirmemizde katkı sağlayarak, kendimizi mekân ve zamanda daha doğru konumlandırmamızı sağlar.

Tarihin yapılması kadar yazılması da önemlidir. Çünkü tarihi yapan, tarihi yazan kişinin yaptığı araştırmalar sonucu ortaya çıkar. Örneğin 5 tarihçi 5 aynı kaynağı kullandığı hâlde 5 farklı tarih ortaya çıkarabilir. Bunun sebebi, her ne kadar nesnel olmaya çalışılsa da farkında olarak veya olmayarak çeşitli öznelliklerle yazılabilesidir.

Uluslaşma hareketleri sonucu tarih önem kazanmaya başlamıştır. Çünkü halklar tarih aracılığı ile özünü ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Bunun sonucunda her ulusun tarihçisi, kendi ulusu hakkında en eski ve insanlık tarihine ilk katkısını araştırmaya başlamıştır. Devamında tarihin nedenselliği yani tarihteki her bir olayın sonucunun başka bir olaya neden olması keşfedilmiştir.

Yazar bu konudan sonra tarihin nasıl yalan söylediğinden bahsediyor. Tarihteki belgelerin yalanlar üzerine kurulabildiğinden fakat bu yalan tarihi ortaya çıkaran bir tarihin de olduğunu söylüyor.

Bir hukuk profesörünün ceza maddelerinde şahitliğin önemini vurgulamak için yaptığı bir deney, tarih açısından da önemlidir. Profesör bazı öğrencilerine talimat vererek onları tartıştırır. Sonrasında diğer öğrencilere farklı zaman dilimlerinde bunu anlatmalarını ister. Bir kısmı olayın yaşandığı gün, diğerleri ise farklı günlerde yazar. Bunun sonucunda ortaya farklı söylemler çıkmıştır. Bazıları ayrıntıları unutmuş, bazıları ise olayın sebebini farklı nakletmiştir. Tarihte olayları nakleden belgeler de ayrıntılar konusunda çoğunlukla güvenilmezdir.

Alman tarihçi Mortman, her olaya üç derecede yaklaşılması gerektiğini söyler. Bunlar mümkün olaylar, muhtemel olaylar ve muhakkak olaylardır. Mümkün olaylar sağlam kanıtlarla kanıtlanamayan ancak olması mümkün olaylardır. Muhtemel olaylar, kanıtları farklı biçimlerde sunulmuş ancak olayın kanıtlarının bazı niteliklerinden çoğunun teyit edildiği olaylardır. Muhakkak olaylarsa kanıtları hakikati reddedilemez olanlardır.

Tarihçiler insan olmasından kaynaklı perspektif sahibidirler, dolayısıyla taraflı bir yazım gerçekleştirirler. Bu, tarihsel bilginin tamamen yanlı olduğu anlamına gelmez. Peki, elimizdeki belgeler, kaynaklar ne kadar güvenilirler? Nitekim modern tarihçiler konu ettiği tarihsel olaylara, kişilere şahit olmamıştır. Bu sebeple ellerindeki imkân, olayların şahitleri veya paydaşları tarafından bırakılan kanıtları sorgulamaktır. Eldeki kaynaklar tarihçinin çalışma sınırlarını belirler. Tarihçi ise ait olduğu kültür, tarihî dönem ve yaşadığı bölgenin ideolojik anlayışı itibarıyla taraflıdır.

Tarihi eş zamanlı olarak ele almak daha faydalıdır. Böylece daha kapsamlı bir tarih bilgisi ve bilinci elde edebiliriz. Aynı olayın farklı coğrafyalarda etkisini gözlemleyebiliriz. Buna örnek olarak Fransız İhtilali'ni verebiliriz. Olayın direkt yaşandığı Fransa ile Osmanlı'nın durumları ihtilalin başlangıcında farklıydı. Fakat Osmanlı'nın çok uluslu olması hasebiyle bu ihtilalden daha sonraları fazlasıyla etkilendiğini görebilmekteyiz.

Tarihçilerin araştırmaları sırasında dikkat etmesi gereken en önemli ilke, olay ve olayın gerçekleştiği zamanın şartlarını paralel incelemesidir. Bunu yapmamaları büyük bir hatadır ve anakronizme neden olur. Örneğin Osmanlı'daki kardeş katli meselesini günümüz şartlarıyla değerlendirmek bir hatadır. Çünkü o dönemin şartlarında bu olay devletin devamlılığı ve birliği için yapılmaktadır.

Geçmiş bilgisi sözlü olarak nesilden nesile aktarılmıştır. Fakat M.Ö. 3200 yılında Sümerler yazıyı bulunca bu durum yavaş yavaş değişmiştir. Tarih artık sözlü olmaktan çıkarak yazılı olmaya başlamıştır. Çünkü yazı kalıcıyken, sözler gelip geçicidir ve farklı şekillerde aktarılabilmektedir.

Tarihte sıradan insanlar yok muydu? Örneğin İskender Hindistan'ı alırken bir ordusu ve ordusunda da farklı insanlar vardı. Fakat tarih İskender'in Hindistan'ı aldığını söyler, ordusundan bahsetmez. Bu elbette ki tarihçinin elinde olan bir durumdur. Tarihçi isterse ordudaki sıradan bir insanı da yazabilir. *“Tarihi incelemek aslında tarihçiyi incelemektir.”* diyor yazar. Yani tarihsel bilgi üretim sürecinde tarihçi belirleyici rodedir. Yazar, tarihi yazanın önemine burada da bir vurgu yapmıştır.

Tarihçilerin insanüstü bir çaba sarf ederek, tarafsız, verileri değerlendiren bir bilgisayar gibi nötr olması beklenir. Teoride gerekli görülse de bunun uygulamada yapılması neredeyse imkânsızdır. Tarihçinin nesnelliği sınırlıdır. Yaşadığı toplum, zihniyet, kültürel ortamı ve çevresi bunları sınırlayan unsurlardandır. Tarihçi ise bu etkilere boyun eğmemelidir.

Tarihte nesnellikten söz edilemez. Tarih araştırmacıları kendi birikimlerini, toplumsal yapıya bağlı olarak yorumlayıp kurgulayan kişilerdir. Aslında tarihçi, birçok sayısız olgu içinden bazı olguları tarih konusu yapıp, tarihe kendi düşünce ve yapısını katar.

Birinci kısımda daha çok tarihyazımı, nedensellik ve nesnellik üzerinde durulmuş, “Tarihi yazarken

nelere dikkat edilmeli?” gibi sorular yanıtlanmıştır. Nesnelliğin tarihyazımında ne kadar mümkün olduğu cevaplanmıştır. Nedensellikte ise tarihyazımında olayların nedenlerinin sorgulanmasından, nedenselliğin yorumu, yorumun da değer yargılarına bağlı olduğundan söz edilmiştir.

İkinci kısımda yazar “Tarih bir işe yarar mı?” sorusunu cevaplıyor. Antik dönemlerde tarih yazmak ve okumak isteğe bağlıydı. Okuryazarlık sınırlı olduğundan daha çok Herodot’un da içinde olduğu yüksek sosyete tarafından veya hükümdarın isteği ile yazılırdı. Yazar, iktidar sahiplerinin tarihî meşruiyetlerini pekiştirme amaçlı yazdırdıklarından da bahsediyor. Buna Bilge Kağan’ın Orhun Kitabesi örnek verilmiştir. Kendi meşruiyetlerini pekiştirme amaçlı olarak bu kitabeleri diktirmiş ve tarihe iz bırakıp kendilerini ölümsüzleştirmişlerdir. Tarihte bunu birçok hanedan ve devlet yapmıştır.

Modern dönemde ortaya çıkan modern bilim ve kürsüleşme sonucu tarihe millî görevler verildi. Bu görev millî kimliğin inşasıdır. Her bir ulus kendi geçmişini eskiye taşıma ve bunu icat etmeye çalıştı. Bu bağlamda tarih bir millete kendi kimliğini veren bilim olarak tanımlanmıştır.

Modern ulus devletlerin doğuşuyla birlikte vatandaş kavramı ortaya çıktı. Tarih vatandaşlık eğitimi için en önemli unsur olmuştu. İnsanların, ait oldukları milletin geçmişte başardıklarıyla gurur duymasına imkân sağlayan, kahramanların gençler için rol modeli olduğu bir alan hâline gelmişti. Fakat dijital imkânların gelişmesiyle, öğrencinin anlatılanlarda tutarsızlık keşfetmesi durumunda öğretmen veya ders kitaplarına güvensizlik oluşabilir hâle geldi.

Tarih vatandaşlığın önemli bir yönüdür. Okulda öğretilme nedenlerinden biri de budur. Bireysel ve kolektif başarı dersleri verip, güçlü bir ulusal kimlik oluşturmayı ve ulusal sadakat sağlamayı amaçlar. Tarih daha bilgili olmayı sağlar ve bize kolektif grup olarak kim olduğumuzu gösterir.

Yazar öğrencilerinden “Tarih birey olarak bize ne sunabilir?” sorusuna cevap vermelerini istediğinde klişeleşmiş bir cevap olan “Tarih, geçmişten ders almamızı sağlar.” cevabını alıyor. “Birey olarak ne katar?” sorusuna cevap verememelerinin sebebi olarak ise Türkiye’deki tarih eğitiminin devlet/millet merkezli olmasından kaynaklı olduğunu söylüyor. Tarihin kahramanlara, antlaşmalara, savaşlara odaklandığından ve sıradan insanları göremediğimizden bahsediyor. Örneğin İstanbul fethinde Fatih Sultan Mehmed bilindir, fakat orada yeniçerilerin ve sipahilerin hayat hikâyesi yoktur. Bu sebeple bireyin öyküsünün olmadığı bir tarihin bireysel katkısını düşünmek zordur. Yazar, dünya ülkelerinin tarih derslerinde yaşadığı ana sorunun bu olduğunu söylüyor.

Tarih okumak insanları daha iyi tanımayı sağlar. Çünkü insanlar aslında benzerdirler. İnsanların kültürlerinin farklı ortamlara adaptasyonu nedeniyle birçok farklılığın olduğu ortaya çıkar. Bu da empati kurmayı kolaylaştırır. Temelde insanlar her zaman aynı şeyleri istemiştir: zenginlik, güvenlik mutluluk, güç vb. Bu da insan doğasının sabitliğini gösterir.

Tarih insana bugünün toplumsal olaylarını ve gidişatını geniş perspektif içinde anlayabilmek için veri ve beceri sunabilir. Tarih insanların ön yargılı fikirlerini yıkar; örneğin İslamofobi, ırkçılık gibi derslerin, kültürlerin entegre ettiği ön yargılardan insanları kurtarır. Televizyonlarda hakikat olarak gösterilen geçmişle ilgili yorumları düzeltme bilgisini sağlar. Okuduklarımızı eleştirel gözle okumayı, doğruluk ve

gerçekliklerini sorgulamayı sağlar. Ahlak olgusunu güçlendirmeyi sağlar. İnsana kimlik sağlar. Bu da modern devletlerin tarihten beklediği bir şeydir. Ayrıca yazar güncel sorunlardan kaçıp tarihe sığınanların olduğunu ve tarihin keyifli bir okuma alanı olduğunu da söylemektedir.

Türkiye’de tarihçiliğin değeri anlaşılmasa da İngiltere ve Amerika’da tarih bölümünü tamamlamak kişinin birçok iş imkânı için önünü açmaktadır. Bunlar arasında dışişleri gibi hükûmet pozisyonları, gazetecilik, turizm danışmanlığı, miras danışmanlığı, müze ve kütüphanede çalışmak, halk tarihi ile ilgili projelerde yer almak vb. vardır. Tarihin iş konusunda bir başka faydası da geçmişte yaşayanlardan ve yaşananlardan dersler alıp daha verimli çalışmayı sağlamasıdır.

Topluluklarda var olan ön yargılar tarihyazımını etkileyen unsurlardan biridir. Ön yargılar bir süre sonra kalıp yargıya dönüşüp diğer toplumu ötekileştirir. Ötekileştirilen bu toplum eksik ve kusurlu görülmeye başlanır. Eksik ve kusurlu gördüğümüz biri hakkında gerçekleri öğrenmemiz zordur. Çünkü o kişi kafamızda bir kalıp içerisindedir ve onu o kalıptan çıkarmak istemeyiz.

Yazar kitabın sonlarında, sosyal medyada bulunan bilgilerin doğruluğuna değinmiştir. Bu bilgilerin gerçekliğini sorgulama yöntemlerini göstermiş ve örneklerle açıklamıştır. Sonuç kısmında ise insanların tarihî kişiliklerden nasıl etkilenip tahtadan kılıçlar, kamıştan oklar yapıp onların repliklerini taklit ettiklerinden söz etmiştir. Araştırma ve yazım sürecinde, kendini kahraman yerine koyan veya gerçekleşen olaylardan bugün bile etkilenme durumu sebebiyle tarihçilerin perspektiflerinden bağımsız bir tarihin olmadığını söylemiştir.

İkinci kısımda tarihin topluma faydası, devletlerin tarihten olan beklentisi konuları anlatılmıştır. Bu kısımda tarihin, tarihçiye bireysel olarak katkılarından da söz edilmekte, tarihi neden öğrenmemiz gerektiği açıklanmaktadır.

Kitapta genel olarak yalın ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır fakat zaman zaman dil ağırlaşarak, felsefi sorularla anlamayı zorlaştırmıştır. Fazlasıyla alt başlık kullanımı bazen okuyucuyu sıkabilmekte ve bu başlıkların bazen birbirinden bağımsız olması anlatımda kopukluklara neden olabilmektedir.

Kitapta kullanılan resimler içeriği zenginleştirmiş ve kitaba renk katmıştır. Ayrıca şiirler ve kişilerin söylediği sözler üzerinden anlatımlar, filmlerde kullanılan sözler ve zaman zaman hikâyelerle verilen örnekler okumayı daha keyifli hâle getirmiştir.

Kullanılan kaynakların sayısı beklenmedik şekilde fazladır. Bu da eserin oluşturulma sürecinde harcanan emeği kanıtlamaktadır. Tarih öğrencilerinin okuması gereken kitaplar arasında gördüğüm bu kitap tarihçiler ve toplum için, tarihin kendilerine ne gibi katkılarda bulunduğunu öğrenmede, bilginin doğruluğunu araştırmada ve tarihyazımında nelere dikkat edilmesi gerektiği gibi konularda bilgilendirici bir içeriktir.